

UDK 904-033.64(497.6)

Izvorni znanstveni rad

Marija MARIĆ

KASNOANTIČKA SVJETILJKA S LOKALITETA PODVORNICE U LIŠTANIMA POKRAJ LIVNA

Tijekom sustavnih arheoloških iskopavanja 2005. god. na lokalitetu Podvornice u Lištanima kraj Livna, pražnjenjem ispune jedne od jama označene kao jama L, nađen je gornji dio kasnoantičke keramičke svjetiljke. Kako se prepostavlja da su jame prvo bitno služile za polaganje rimskih kamenih urna, uništenih u razdoblju ranoga kršćanstva kao poganske, tako je i dio svjetiljke u jamu dospio naknadno, slučajno. Na osnovi sačuvanoga dijela svjetiljka je rekonstruirana, pri čemu je utvrđeno da se radi o afričkoj svjetiljci tipa Hayes IB. Afričke svjetiljke, odnosno mediteranske ili starokršćanske svjetiljke, nazvane su po centru proizvodnje u okolini Kartage, rasprostranjenosti, odnosno tematiki prikazanoj na njima.

Svetiljka iz Lištana datira se u 4. i početak 5. st., a u same Lištane dospjela je najvjerojatnije iz Salone krajem 4. i početkom 5. st., na što ukazuju okolnosti na lokalitetu, kao i prepostavljena lokalna proizvodnja u Saloni. Svjetiljka se izravno veže uz ranokršćanski kompleks u Lištanima ito uz južnu baziliku u sklopu koje je ranokršćanski krsni zdenac.

Svetiljka je smeđe-crvene boje s tragovima smeđega premaza. Na disku je reljefni prikaz magarca u trku, a na spuštenim ramenima oko diska je motiv palmine grančice. Motiv magarca kao i palmine grančice poznat je iz poganske antike, kao dekorativni motiv uza stilске promjene kao što su plošnost i stilizacija, nastavlja se u kasnoj antici. Ipak u duhu novoga vremena i rječite simbolike ranoga kršćanstva može se tumačiti kroz kršćansku simboliku, jer radi se o proizvodu namijenjenom kršćanskoj klijenteli.

Ključne riječi: svjetiljka, tip Hayes IB, kasna antika, lokalitet Podvornica, Lištani, Livno.

Tijek arheoloških iskopavanja s rezultatima, na lokalitetu Podvornice u Lištanim, već je popraćen u stručnoj literaturi uz napomenu kako istraživanja još nisu završena. Kako smo navodili, radi se o kompleksnom lokalitetu s kontinuitetom od razdoblja rimske antike do kasnoga srednjeg vijeka.¹ Istraživanjima su potvrđena rimska nekropola, ranokršćanski kompleks s dvije bazilike, krsnim zdencem i nekropolom, te starohrvatsko i kasnosrednjovjekovno groblje. U kampanji ljeti 2005. god., pražnjenjem jedne od jama, koju smo označili kao Jama L, nađen je gornji dio rimske keramičke svjetiljke. Jama je kružnoga oblika, zapunjena tamno smeđom zemljom, ulomcima tesanoga vapnenca i sporadičnim ulomcima keramike. Za ovu i slične arheološke tvorevine evidentirane na lokalitetu pretpostavili smo da su služile kao iskop za kamene urne ili osteothece, koje su u razdoblju ranoga kršćanstva razbijene kao poganske,² nakon čega su sekundarno korištene u ranokršćanskoj arhitekturi, a djelomično i kasnije kod oblaganja srednjovjekovnih grobova. Nisu nam poznate okolnosti pod kojima je ulomak svjetiljke dospio u ispunu navedene jame, ali svakako nakon uništavanja urni, te kako je uočeno nakon upotrebe same svjetiljke.

Kao “instrumentum domesticum”, svjetiljke su služile u svakodnevnom životu za rasvjetljavanje privatnih i javnih prostora, ali i u kultne svrhe, u svetištima i u kultu mrtvih, često su polagane u grobove kao simbol svjetla. Rimljani su uporabu svjetiljki preuzeli od Grka, a tijekom 1. st. pr. Kr., započela je njihova proizvodnja u Rimu, zatim i u sjevernoj Italiji.³ Ulomak svjetiljke iz Lištana pripada afričkom tipu, najzastupljenijim među kasnoantičkim svjetiljkama. U literaturi je prihvaćen naziv afričke crveno glaćane svjetiljke,⁴ prema centru proizvodnje u okolini Kartage, također, J. W. Hayes je u svom djelu utvrdio da ima dosta zajedničkih poveznica s istovremenom afričkom crveno glaćanom keramikom.⁵

---

¹ M. MARIĆ, “Ranosrednjovjekovne ostruge iz Lištana kod Livna”, Starohrvatska prosvjeta, III, svz. 30/2003., Split, 2003, str. 177-184; ISTA, “Rezultati arheoloških iskopavanja u Lištanima kraj Livna, lokalitet Podvornice”, Obavijesti HAD-a, br. 1, god. XXXVII/2005., Zagreb, 2005., str. 74-84; ISTA, “Nastavak sustavnog arheološkog iskopavanja na lokalitetu Podvornice u Lištanima kraj Livna”, Obavijesti HAD-a, br. 3, god. XXXVII/2005., Zagreb, 2005., str. 113-120; ISTA, “Pregled dosadašnjih rezultata arheološkog iskopavanja u Lištanima kraj Livna”, *Hercegovina*, br. 20, Mostar, 2006., str. 25-40; ISTA, “Rimska Pelva u svjetlu dosadašnjih rezultata arheološkog iskopavanja u Lištanima kraj Livna”, *Hrvatska misao*, n.s., 39-40/28, Sarajevo, 2006., str. 92-104.

² ISTA, “Rimska Pelva...”, nav. dj., str. 98, sl. 5, 6.

³ M. TOPIĆ, “Keramika”, *Ad basilicas pictas*, Split, 1999., str. 69.

⁴ Z. BULJEVIĆ - S. IVČEVIĆ - J. MARDEŠIĆ - E. VIŠIĆ-LJUBIĆ, “Artes minores Salonae Christiana”, *Salona Christiana*, Split, 1994., str. 272.

⁵ J. W. HAYES, “Late Roman Pottery”, The British Schol At Rome, London, 1972., str. 310-314.

Nazivaju se i mediteranske prema području rasprostranjenosti, a s obzirom na motive ukrašavanja i starokršćanske svjetiljke. Ovaj tip svjetiljki nastao je u 4. st., u upotrebi je kroz 5. st., a u određenim varijantama i u 6. st.⁶

Razlog zašto smo pristupili objavlјivanju ove svjetiljke kao posebne cjeline jest taj što se radi o prvom nalazu takve vrste na Livanjskom polju, što je, uvjereni smo, posljedica nedovoljne istraženosti ranokršćanskih lokaliteta na ovom području, a drugi razlog nalazi se u privlačnosti i posebnosti likovnoga prikaza koji se nalazi na njoj.

Tip svjetiljke određujemo karakteristikama njezinih osnovnih oblika: recipijenta za ulje, diska, produženoga nosa s otvorom i drške.

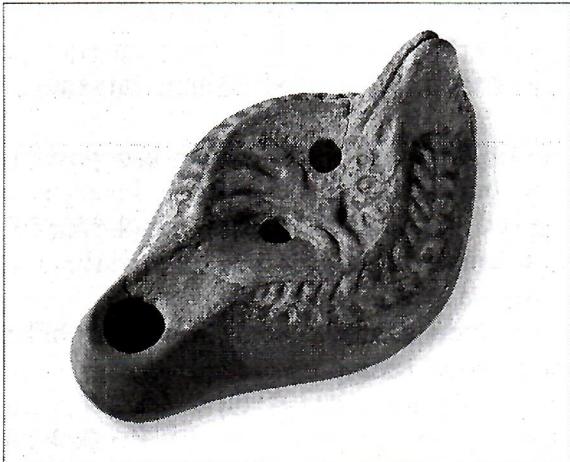
Svetiljka iz Lištana (inv. br. 1904), dimenzija d. 11, v. 4,5, š. 6,5 cm, sačuvana je u svom gornjem dijelu, tj. bez recipijenta za ulje. Kruškolikog je oblika, izdužene forme. Disk je ovalan, ravnim i plitkim kanalom povezan je s nosom, koji u ovom slučaju nije sačuvan, ali je rekonstruiran s djelomično sačuvanim kružnim otvorom na vrhu svjetiljke. Drška je pločasta, djelomično oštećena, ukrašena s tri kanelure od kojih jedna ide po sredini cijelom dužinom drške prepostavljamo do samoga dna svjetiljke. Disk je udubljen, na njemu su dvije rupice za ulje i reljefni prikaz životinje u trku okrenute nadesno. Koso položena ramena, odvojena od diska plastičnim rebrom, ukrašena su reljefnim motivom palmine grančice nasuprotno postavljenih listića. Desno rame je u cijelosti sačuvano, dok je lijevo više oštećeno. Svjetiljka je najvjerojatnije rađena pomoću dvodijelnoga gipsanog kalupa. Keramika je smeđe-crvene boje, meke fakture, dobro pročišćena s primjesom zrnaca vapnenca finoga granulata. Na površini diska i djelomično na ramenima sačuvan je premaz smeđe boje, s izrazitijim tragovima gorenja zbog čega je dobio sivkastu boju. Cijela svjetiljka je rekonstruirana na osnovi sačuvanoga gornjeg dijela i analognim usporedbama s drugim identičnim svjetiljkama (Sl. 1).

Prema tipologiji J. W. Hayesa svjetiljka pripada formi Hayes I B na osnovi kruškolikoga tijela i ovalnoga diska, koso položenih ramena, kratkoga nosa i pločaste drške koja nije isturena izvan tijela svjetiljke.⁷ B. Vikić-Belančić u analizi svjetiljki iz Arheološkoga muzeja u Zagrebu svrstava ih u kruškolike svjetiljke s drškom, također pripadaju Broneerovu tipu XXXI, te Ivanyi tipu XII.⁸

⁶ B. VIKIĆ-BELANČIĆ, "Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu", Katalozi Arheološkog muzeja u Zagrebu, Zagreb, 1976., str. 22.

⁷ J. W. HAYES, nav. dj., str. 310.

⁸ B. VIKIĆ-BELANČIĆ, nav. dj., str. 22.

Sl. 1.
Svjetiljka iz Lištana
(Z. Alajbeg).

Istom tipu svjetiljki pripadaju tri svjetiljke iz Salone, sve tri su ukrašene motivom stilizirane borove (ili palmine grančice) na pojasu oko diska, dok su na disku motivi izrazito kršćanske simbolike.⁹ U Arheološkom muzeju u Zagrebu skupinu sličnih svjetiljki afričkoga tipa Vikić-Belančić svrstava u svoju drugu skupinu svjetiljki provincijalne izrade, od kojih su nam porijeklom i izvedbom najbliže svjetiljke iz Gornjeg Muća,¹⁰ koje možemo vezati uz centar kao što je Salona.

Svetiljka kao funkcionalan predmet u razdoblju ranoga kršćanstva dobiva novo simboličko značenje i često je bila pogodna za odašiljanje simboličkih poruka, od vremena kada se koristila u katakombama gdje su se okupljali prvi kršćani, do kasnijega korištenja u crkvama. U sklopu ranokršćanske bazilike u Turbetu nađena je svjetiljka istoga tipa s motivom stabla, koji se vjerojatno može tumačiti u duhu kršćanske simbolike.¹¹ Također, u ruševinama ranokršćanskog kompleksa u Mogorjelu nađena je svjetiljka gotovo identična lištanskoj, te dva ulomka svjetiljki, ukrašena motivima nedvojbeno kršćanskoga karaktera.¹² Uz osnovne okolnosti nalaza svjetiljke iz Lištana, ne manje bitna jest činjenica da je nađena u neposrednoj blizini južne bazilike, tj. istočno od njezine apside i svakako je trebamo vezati uz ranokršćanski kompleks u Lištima.

⁹ Z. BULJEVIĆ - S. Ivčević - J. MARDEŠIĆ - E. Višić-LJUBIĆ, nav. dj., str. 272-274, kat. 1-3.

¹⁰ B. VIKIĆ-BELANČIĆ, nav. dj., str.23, kat. 281, 283, 284.

¹¹ V. PAŠKVALIN, *Kršćanstvo kasne antike u zaledu Salone i Narone*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2003., str. 117.

¹² ISTI, nav. dj., str. 120, SGM 17b, 20b.

Iako svjetiljke pripadaju najredovitije zastupljenim grobnim prilozima, kako među spaljenim ostatcima pokojnika, tako i kod skeletnoga sahranjivanja, a posebno se smatra da one s biblijskim scenama i kršćanskim simbolima imaju prvenstveno grobnu funkciju polaganja uz pokojnika,¹³ svjetiljku iz Lištana ne možemo dovesti u vezu s nekom od razorenih kasnoantičkih grobnica s lokaliteta. Skloniji smo mišljenju da je služila kod osvjetljavanja južne ranokršćanske bazilike ili u samom kultu, posebno kada se uzme u obzir da svjetiljke polagane uz pokojnike uglavnom nisu upotrebljavane, na svjetiljci iz Lištana očiti su tragovi gorenja i uporabe.

Svetiljke tipa Hayes I datiraju se od početka 4. do početka 5. st., preciznije do 420. god.,¹⁴ pa smo u skladu s tim, kao i brojnim analogijama ovu svjetiljku datirali u isto vrijeme.

Na disku svjetiljke iz Lištana u plitkom reljefu prikazan je motiv magarca u trku, okrenut nadesno, sa sve četiri noge vidljive, a na ramenima je reljefni motiv palmine grančice. Reljefni motiv na disku plitak je i pojednostavljen, dopunjeno je detaljima kopita, grive i otvorene njuške.

Motiv palmine grančice, razvijen u nekoliko stilova kao jedan od osnovnih motiva kod afričke crveno glaćane keramike,¹⁵ dosta je uobičajen kod ukrašavanja, posebno na ramenima svjetiljki tipa Hayes I, što potvrđuju i neki od navedenih primjeraka. Motiv životinje u trku koji se javlja na disku, iako češće kod tipa Hayes II, jedan je od motiva kojim su ukrašavane i svjetiljke tipa Hayes I.¹⁶ Najčešće su zastupljeni zec (na svjetiljci iz Gornjeg Muća u Arheološkom muzeju u Zagrebu), lav, jelen, pas, vepar, konj, koza ili jarac,¹⁷ izvor ovih motiva jest Afrika, a posebno je karakterističan prikaz životinje u trku sa sve četiri noge vidljive.

Prikaz magarca nije često zastupljen motiv, barem sudeći po našim saznanjima i pregledom literature. Ipak, kod siromašnijih prikaza identifikacija počesto nije moguća, tako na primjeru posude s Atenske Agore imamo prikaz životinje prilično slične magarcu iz Lištana, ali se pod upitnikom navodi kao košuta.¹⁸

U zbirci Pomorskoga muzeja u Rijeci nalaze se dvije svjetiljke, iako se radi o ranijim primjerima rimskih svjetiljki iz 1. - 2. st., nama zanimljive

---

¹³ Z. BULJEVIĆ - S. Ivčević - J. MARDEŠIĆ - E. Višić-LJUBIĆ, nav. dj., str. 272.

¹⁴ J. W. HAYES, nav. dj., str. 313; Z. BULJEVIĆ - S. Ivčević - J. MARDEŠIĆ - E. Višić-LJUBIĆ, nav. dj., str. 272.

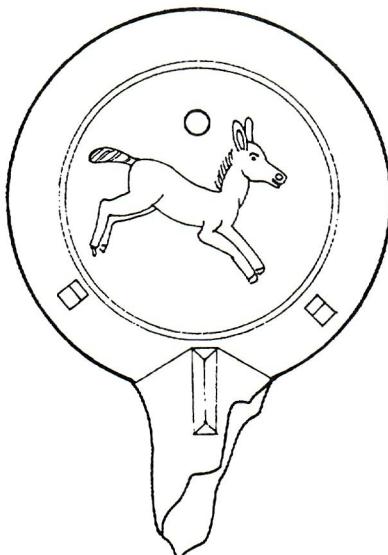
¹⁵ J. W. HAYES, nav. dj. str. 223, 230.

¹⁶ ISTI, nav. dj., str. 312.

¹⁷ B. VIKIĆ-BELANČIĆ, nav. dj., str. 27, 39, kat. 280; J. W. HAYES, nav. dj., str. 357.

¹⁸ J. W. HAYES, nav. dj., str. 358 (42,h), 361 (42).

upravo zbog prikaza magarca na disku,¹⁹ također, u istoj grupi svjetiljki imamo i prikaz drugih životinja u trku, što nam zapravo govori da je motiv na ranokršćanskim svjetiljkama naslijeden iz ranijega razdoblja. Prikaz magarca sa svjetiljke iz Osora (Sl. 2),²⁰ pruža nam mogućnost usporedbe i praćenja stilskih promjena na jednom likovnom prikazu. Na osorskoj ranije datiranoj svjetiljci prikaz životinje je razrađeniji s više detalja, prikazan u perspektivi, za razliku od prikaza istoga motiva u kasnoj antici, tj. na lištanskoj svjetiljci, koji je ikonografski identičan, ali plošan i s manje razrađenim detaljima. Razlika je prvenstveno u likovnoj interpretaciji, plošnost nasuprot plastičnosti i perspektivnom prikazu. Ipak, ne radi se o sasvim stiliziranom prikazu, doza naturalističkoga ostvarena je s naznakama detalja kao što su kopita i otvorena njuška (Sl. 3). Inače, rimske svjetiljke u svom razvoju prešle su put od razvijenih tektonskih oblika, plastičnih ukrasa i razrađenih detalja, do izduženih organski povezanih oblika, te stilizacije i plošnosti ukrasa.

Sl. 2. Svjetiljka iz Osora
(Pomorski i povjesni muzej u Rijeci).

Sl. 3. Detalj svjetiljke iz Lištana.

¹⁹ V. DAUTOVA-RUŠEVLIJAN, "Rimske svjetiljke u zbirci Pomorskog i povjesnog muzeja u Rijeci", Diadora, svz. 5, Zadar, 1970., str. 150.

²⁰ ISTA, nav. dj., str. 154, sl. 3, br. 1, T. II, 1.

Uz likovnu, osvrnut ćemo se i na ikonografsku interpretaciju, uz mogućnost simboličkoga tumačenja likovnih motiva. U skladu s vremenom u kojem je nastala svjetiljka, koristeći se slobodnom interpretacijom, ukrasni motivi kao što je palmina grančica i magarac mogu se protumačiti u duhu simbolike ranoga kršćanstva, npr. kod ulaska Isusa u Jeruzalem, ipak uz veliku mogućnost tek čisto dekorativnoga tumačenja. Svjetiljke kao uporabni predmet iz svakodnevnoga života uz funkcionalnu imale su i dekorativnu svrhu, a u vrijeme ranoga kršćanstva simbolikom svjetla savršeno su odražavale novo kršćansko viđenje svijeta. Na prvi pogled neki simboli nemaju jasnu simboličku poruku, ali u duhu vremena u kojem nastaju, posebno u vrijeme rječite simbolike ranoga kršćanstva, mogu se simbolički protumačiti. Postoјao je proces kada je čisto dekorativno u ranom kršćanstvu interpretirano simbolički, a zatim i obrnuto kada je ono simbolično gubilo svoj prvotni smisao i prema kraju kasne antike prelazilo u čisto dekorativno, u čemu je vidnu ulogu odigrala i sve veća stilizacija.

Majstor je birao ornament težeći za dobrom prihvaćenošću, prilagođavajući se i poštujući zahtjeve tržišta kojem je roba namijenjena, često već prihvaćene i poznate motive majstor razvija i kombinira koristeći se vlastitom maštom. Motiv magarca poznat je kao jedan od poganskih motiva u rimskoj antici, kod Apulejevih *Metamorfoza* preobrazba čovjeka u magarca kazna je zbog prepuštanja putem zadovoljstvima, u apolonijskim kultovima igra važnu ulogu, također jedan je od Dionizijevih atributa.²¹ Smatra se da se u biblijskim scenama zapravo pojavljuje magarica, kao simbol mira, siromaštva, poniznosti i hrabrosti (dok je magarac simbol poniženja),²² prikazuje se uglavnom s naklonjenošću, u prizorima rođenja Isusova, bijegu u Egipat, te ulasku u Jeruzalem. Palmina grančica kod Rimljana predstavljala je znak pobjede, a isto značenje preneseno je i u kršćansku simboliku gdje simbolizira mučeništvo i Kristovo uskrsnuće, također simbol je Isusova ulaska u Jeruzalem.²³ Upravo palmina grančica uza simboličko, može imati i čisto dekorativno značenje, također neke od životinja ubrajaju se u krug kršćanske simbolike, ali ponekad motiv izdvojen iz konteksta određene scene gubi jasnu interpretaciju, pa nije uvijek jasno radi li se o kršćanskoj simbolici ili motivu preuzetom iz antičkih

---

²¹ J. CEHVALIER - A. GHEERBRANT, *Rječnik simbola*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1988., str. 377.

²² ISTO, str. 377.

²³ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur. A. Badurina), Sveučilišna naklada Liber i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985., str. 447.

poganskih motiva na što upućuje i svjetiljka iz Osora u Pomorskom i povijesnom muzeju u Rijeci. Neki od autora koji su se bavili ranokršćanskim simbolikom,²⁴ upravo naglašavaju problem interpretacije ranokršćanskih simbola jer se “povezuju i s drugim izvan kršćanskim simboličkim sustavom”.²⁵ Ali s obzirom na jasnu kršćansku simboliku, kao što je Kristov monogram na brojnim svjetiljkama ovoga tipa u kombinaciji s palminom grančicom,²⁶ skloni smo neke figuralne prikaze protumačiti kroz kršćansku simboliku iako je to ponekad dvojbeno, kao i u našem slučaju. Ranokršćanske lampe ipak su odraz novoga vremena, s novom službenom religijom, pa se i prikazi na njima mogu tumačiti u duhu kršćanstva, iako su zapravo preuzeti iz poganske antike. Nove svjetiljke proizvodile su se za potrebe kršćanske klijentele, a u skladu s vremenom izrade naše svjetiljke, 4. i početak 5. st., prikaz na njoj možemo tumačiti u duhu kršćanske ikonografije, navodeći da se ipak radi o slobodnoj interpretaciji.

Što se tiče porijekla i proizvodnje ove svjetiljke, skloni smo prepostaviti da je u Lištane dospjela posredno ili neposredno iz Salone, što je i najlogičnije, s obzirom na već postojeće prometne, kulturne i trgovačke veze, a za neku lokalnu keramičarsku proizvodnju u Lištanima nema nikakve osnove.²⁷ Kako je već napomenuto, afričke svjetiljke izvožene su po cijelom Sredozemlju, posebno u Grčku i Italiju gdje su u domaćim radionicama proizvodili i imitacije, koje su se zatim izvozile u ostale provincije Carstva.²⁸ Nalazi iz Višića na području BiH potvrđuju da je afrička crveno glaćana keramika ovdje kao i u Italiji dominirala na tržištu već od početka 2. st. pa nadalje.²⁹ Kao dovoljno prihvatljiva roba za sve slojeve društva tijekom nekoliko stoljeća imali su monopol. Intenzivan

²⁴ S. GLUŠČEVIĆ, “Ranokršćanski simboli na keramičkim i staklenim predmetima u Liburniji”, Diadora, svz. 18-19, Zadar, 1997., str. 243-263; M. JARAK, “Napomene uz problem porijekla ranokršćanskog simbolizma”, VAMZ 3. ser., vol. 21, Zagreb, 1988., str. 67.

²⁵ M. JARAK, nav. dj., str. 67.

²⁶ S. GLUŠČEVIĆ, nav. dj., str. 248, T 5, br. 2, T 1, br. 5; V. DAUTOVA-RUŠEVLIJAN, nav. dj., str. 154, sl. 2, br. 3; V. PAŠKVALIN, nav. dj., str. 120, SGM 17b, 20b,c; Z. BULJEVIĆ - S. Ivčević - J. MARDEŠIĆ - E. Višić-LJUBIĆ, nav. dj., str. 272-274, kat. 1-3.

²⁷ Unatoč tome što je na lokalitetu nadjen velik broj keramičkih ulomaka kako grubljega tako i finijega posuđa.

²⁸ B. VIKIĆ-BELANIĆ, nav. dj., str. 22; U velikom broju zastupljene su u različitim muzejskim zbirkama: Zbirci Franjevačkog samostana u Sinju, Muzeju Cetinske krajine u Sinju, Arheološkom muzeju u Splitu, Zemaljskom muzeju u Sarajevu itd.

²⁹ J. W. HAYES, nav. dj., str. 416; I. ČREMOŠNIK, “Nalaz terre sigillate chiare iz Višića”, GZM n.s. 17, Sarajevo, 1962., str. 115-140.

uvoz svjetiljki davao je naravno poticaj i lokalnim majstorima, što je intenzivirano u kasnoantičko doba. Prepostavlja se da je u Saloni, usprkos velikom broju uvezenih primjeraka, djelovala lokalna radionica,³⁰ osim nalaza iz same Salone kao i nalaza keramičke peći, tomu u prilog idu i nalazi iz Dioklecijanove palače, gdje su uz primjerke uvezene iz sjeverne Afrike nađeni i primjeri lokalne imitacije tipa Hayes I, datirani u 4. i početak 5. st.³¹ Prema fakturi i samoj obradi naša svjetiljka nije primjer afričkoga niti italskoga importa, nego primjer provincijalnoga proizvoda.

U skladu sa svim navedenim, uz ostale okolnosti zabilježene na lokalitetu, ova svjetiljka je iz Salone dospjela u Lištane negdje krajem 4. i početkom 5. st., gdje je korištena za osvjetljavanje ili u kultne svrhe u južnoj bazilici ranokršćanskoga kompleksa.³²

Marija MARIĆ

SPÄTANTIKE LEUCHTE AUS PODVORNICA IN LIŠTANI BEI LIVNO

Zusammenfassung

Während systematischer archäologischer Ausgrabungen 2005 auf der Fundstätte Podvornica in Lištani bei Livno wurde in der mit L bezeichneten Grube der obere Teil einer spätantiken Keramikleuchte gefunden. Wie angenommen wird, dass die in der frühchristlichen Zeit als heidnisch vernichteten Gruben ursprünglich zur Beisetzung römischer Steinurnen gedient hatten, so wird auch angenommen, dass der Teil der Leuchte nachträglich zufällig in die Grube geraten ist. Aufgrund des erhaltenen Teils wurde die Leuchte rekonstruiert, wobei festgestellt wurde, dass es sich um eine afrikanische Leuchte vom Typ Hayes IB handelt. Die afrikanischen bzw. mediterranen oder altchristlichen Leuchten wurden nach dem Herstellungszentrum in der Umgebung von Karthago sowie nach ihrer Verbreitung bzw. der dargestellten Thematik benannt.

Die Leuchte aus Lištani wird auf das 4. und Anfang des 5. Jh. datiert; nach Lištani gelangte sie vermutlich aus Salona Ende des 4. oder

---

³⁰ B. VIKIĆ-BELANČIĆ, nav. dj., str. 29.

³¹ M. TOPIĆ, nav. dj. str. 70.

³² Rekonstrukciju svjetiljke napravio je M. Rogošić, a fotografije Z. Alajbeg.

Anfang des 5. Jh., worauf die Umstände der Fundstätte sowie die in Salona vermutete Herstellung hinweisen. Die Leuchte wird mit dem frühchristlichen Komplex in Lišani, und zwar mit der südlichen Basilika mit dem frühchristlichen Taufstein in Verbindung gebracht..

Die Leuchte ist braunrot mit Spuren braunen Anstrichs. Auf dem Diskus wird ein laufender Esel im Relief dargestellt und auf den Schultern um den Diskus befindet sich das Motiv des Palmenzweigs. Das Motiv des Esels sowie des Palmenzweigs ist in der heidnischen Antike bekannt und wird als Dekorationsmotiv mit stilistischen Veränderungen wie Flächigkeit und Stilisierung in der Spätantike fortgesetzt. Im Geiste der neuen Zeit und der beredsamen Symbolik des Frühchristentums kann man sie doch auch als christliche Symbole deuten, da es sich um ein Produkt für christliche Klientel handelt.